

he geest en
inslag, vooral
beeldspraak
te genieten
ze ongetwij-
voortreffelijk
wijsheid is wel
spreukvormige
ze uiteraard

Willem de
herhaling is
over de dicht-
adere bespre-
ht. Want dit
schappen van
is, omdat de
leven met den
is van men-
o zeggen mag,
r telkens ook
het eeuwigen,
vóór den
over de som-
doodenboek
besluit met de

de Verloren
(?) is hier de
che woorden
van de ge-
ieten.
C. T.

udeerd wordt,
mptomen, die
moedgevend

ning van den
en druk van
elkunde". Wij
telenreeks ook
te vestigen.
weeden druk
it jaren, die
e psychologie
levensroeping
en betoekend.
le Zielkunde"
en druk van
i in de voor-
lgende:
getwijfeld een
ik was dezen
neer waar ik
s dat allerlei
telijk moesten
endingsterrein
gelegenheid
ven van de
tuur, en dat
gelijk om zelf
es te grooter
Kuypers (den
r "Het onbe-
psychologie")
aartoe ik zelf
er te nemen.
ze bereidheid

at sinds den
en belangrijk
aanmerkelijk
vrienden om-
70 pagina's
uit het feit,
t, de tweede
nde als prin-
al paragrafen
uk over het
schrift gelijk
hetisch deel,
deel in den

cunde"; tweede
Dr A. Kuy-

ersten druk ruim 100 pagina's, in dezen druk
telt het bijna 150.

Wanneer iemand een tweeden druk van een
boek bewerkt, waarvan een eerste druk geschreven
werd door een ander, is de kans niet gering, dat
die tweede druk dan een soort lappendeken is, of
dat het boek na de bewerking den indruk maakt
van de grijze kous van een vroegeren buijongen
van mij, wiens moeder alleen maar zwarte stop-
saket had.

Een gevaar dat hier dreigde heeft echter de
bewerker op uitnemende wijze weten te vermijden.
Men leest het boek met genoegen. Al is hier en
daar duidelijk eenig stijlverschil te merken — hoe
zou 't ook anders kunnen? — 't boek is een een-
heid gebleven. Dit eert zoowel Dr Bavink als Dr
Kuypers. Eenerzijds bewijst het hoe voortreffelijk
het boek van Dr Bavink zich leende om ook
na acht jaren nog een schema te zijn voor een
tweede uitgave, die toch op menig punt geheel
anders werd en anderzijds is het een bewijs voor
het feit, dat Dr Bavink den bewerker zeer groote
vrijheid liet.

Ea eenerzijds bewijst het, dat de bewerker zich
voortreffelijk heeft ingedacht in de denksfeer van
Dr Bavink en anderzijds dat hij doorkneet is in
al die knepen en moeilijkheden van de heden-
daagsche zielkunde, en tegelijkertijd dat hij zijn
kennis, ook als hij een bepaalden gebonden vorm
heeft, uitnemend weet over te dragen.

Er staan bladzijden in dit boek die boven-
dien getuigenis afleggen van het feit, dat de be-
werker den moed heeft gehad om zelfstandig te
arbeiten. Tientallen bladzijden zijn in dezen twee-
den druk geheel nieuw. Dr Kuypers heeft zelfs
de eer nieuwe namen voor bepaalde verschijnselen
te vinden. Wij denken bijv. aan het geestig ge-
vonden „Jan Bartcomplex" (blz. 216). Zeer voor-
treffelijke pagina's vinden wij in dit boek over de
nieuwe richtingen in de zielkunde. Indien er trou-
wens één is, die ons daarover kan inlichten, dan
is het Dr Kuypers. De blz. 313—370 behorende m.i.
tot het beste wat in Nederland over de moderne
richtingen in de zielkunde is geschreven. Kort en
zakelijk, benevens voldoende kritisch wordt in deze
pagina's over de psychanalyse, de individualpsy-
chologie, de analytische psychologie en de ge-
staltetheorieën gehandeld.

Belangrijk en belangwekkend is ook wat het
boek geeft over het „ik" en de persoon. Omtrent
dit punt komt het boek tot de volgende conclusie:

„Samenvattend komen we tot deze slotsom, dat
de menselijke persoon in engeren zin, onstoffelijk
van aard zijnde, niet samenvalt met het geestelijke,
noch met het psychische, noch ook met het soma-
tische; de persoon is in wezen noch enkel denken,
noch enkel emotie, noch enkel lichaam; en ook
niet de som van die drie.

Zijn alle gebieden wel te onderscheiden, zoo
zijn ze nochtans vereenigd in den persoon, in den
persoon als individuele centrale van de veel-
vuldige acten- en levensbetrekkingen.

De persoon is niet bewustzijn of zelfbewustzijn,
doch heeft het één zoowel als het ander. Het
bewustzijn is als een licht, dat onder omstandig-
heden de persoonsacten begeleidt. Dezen persoon
bedoelt men, wanneer men spreekt van het „die-
pere ik", of van „het innerlijke ik".

Merkt iemand op, dat dit „diepere ik" nergens
in den mensch of in de „werkelijkheid" zou te
vinden zijn, dan verradert die tegenwerping —
strikt genomen — een zuiver positivistisch stand-
punt. Van dit standpunt uit gezien is er veel
meer niet „ergens"; ook functies niet, en ook
geen acten. Voor den positivist is — ook God in
de werkelijkheid niet te vinden. Erkend wordt
enkel, wat direct, wat positief gegeven is. Wat
daarbuiten valt bestaat eenvoudig niet. Hiertegen-
over stellen wij, dat alle belevingen naar acten,
de acten naar functies en dat deze tezamen naar
een individueel, persoonlijk ik heenwijzen.

Behalve denkend en kennend is de mensch ook
handelend en lijdend wezen. Voorts is hij niet
maar een enkeling met eigen bestaan, maar even-
zeer gemeenschapswezen met sociale, historische,
maatschappelijke relaties. Inzonderheid is hij een
ethisch-religieus wezen; boven alles staat de ver-
houding tot God den Schepper.

Lettend op al die verhoudingen zal men,
sprekend van een ik, het oog nu eens hebben op
den mensch als totaalwezen, met al wat tot zijn
invloedsfeer behoort (het ik in sociale betee-
kenis), een ander maal zal men doelen op het
ik in zeer engen zin, n.l. als innerlijke, verant-
woordelijk zich wetende persoon, als de persoon,
die eeuwigheidswaarde bezit. Sterft een mensch,
zoo is deze innerlijke, individuele persoon, die
onsterfelijkheid aandoet en die dan los is van
alle aardse bindingen."

Dat wij ons met deze opvatting hartelijk kunnen
vereenen behoort stellig geen betoog. Dat wij deze
opvatting met bijzondere vreugde begroeten
evenmin.

Met des te meer vreugde nog, omdat er op
deze wijze eenheid komt.

In ieder geval zal men na het verschijnen van
dit boek niet kunnen zeggen, zooals men wel
eens klaagde: „dat ze allemaal weer op een ander
standpunt staan". De in ons blad in de laatste

jaren verdedigde grondopvatting wordt ook in den
tweeden druk van dit boek gehuldigd.

Uit den aard der zaak is het ons niet mogelijk
in één artikel het geheele boek te bespreken.
Wij zijn er wel van overtuigd, dat wij als Gerefor-
meerden in dit boek een werk hebben, dat
speciaal voor hen, die met de grondbeginselen
op de hoogte gebracht zijn en die zich
aanvankelijk in de zielkunde hebben ingewerkt
een pracht middel is voor verdere studie. Ik ge-
loof niet, dat de stelling te gewaagd is wanneer
ik uitspreek dat iemand die dit boek bestudeerd
heeft — en dan bestudeerd heeft mede aan de
hand van de in dit boek genoemde werken —
geheel op de hoogte genoemd kan worden van de
hedendaagsche zielkunde.

Dat juist wij als Gereformeerden zulk een boek
bezitten stemt ons tot grooten dank.

J. W.

Replik.

Ds Steen te Andijk heeft een zestal artikelen
geschreven ter beantwoording van hetgeen wij als
verweer tegen zijn aanval in het „Gereformeerde
Theologisch Tijdschrift" schreven. Toen de vraag,
of „De Reformatie" een eventueel verweer zou
willen opnemen ons bereikte, hebben wij ons
daartegen niet willen verzetten. De zaak is be-
langrijk genoeg om repliek toe te staan en wij
meenden grond te hebben om te vermoeden, dat
deze repliek nieuwe gezichtspunten zou kunnen
openen, omdat wij de hoop hadden, dat wij bij
Ds Steen althans iets bereikt zouden hebben van
datgene wat bij onderscheiden van onze lezers —
zooals mij uit correspondentie bleek — het resul-
taat was. Het blijkt evenwel, dat dit niet het
geval is geweest. Zelfs kondigt Ds Steen in deze
artikelen een en andermaal aan de verschijning
van een boek, dat speciaal gewijd zal zijn aan de
bestrijding van onze opvatting.

Ds Steen moet natuurlijk zelf weten wat hij doet.
Maar hadden wij van te voren gekend toon en
inhoud van de zes volgende artikelen, dan zouden
wij ons misschien tegen de opname hebben ver-
zet. Het is nu echter eenmaal beloofd en wij
plaatsen deze artikelen dan ook deze en de vijf
volgende weken. Op de meeste punten achten wij
verdere bespreking overbodig en vruchteloos.

Voortdurend blijkt uit deze artikelen, dat Ds
Steen meent veel beter te weten wat onze op-
vatting en ons voorstel is dan wij het zelf weten
en dan onze leerlingen het weten. Dan wordt dis-
cussie natuurlijk zeer moeilijk. Wij willen dan
ook slechts af en toe een enkele noot bij deze
artikelen plaatsen. Wij voegen deze noten aan
deze artikelen toe in de overtuiging, dat zij, die
de discussie met ernst hebben gevolgd, eigenlijk
wel zonder deze noten onmiddellijk gevoelen waar
het wringt in het betoog van Ds Steen. Maar
anderzijds gelooven wij toch ook weer, dat, wan-
neer wij de opmerkingen van Ds Steen geheel
onbeantwoord lieten, daaruit geconcludeerd zou
kunnen worden, dat wij „er niet van terug
hadden".

Dat wij niet meer antwoorden dan slechts
eenige noten en misschien nog eens een slot-
artikel vindt zijn oorzaak in het feit, dat ons de
lust vergaat om een discussie te voeren op de
wijze, waarop Ds Steen dat klaarblijkelijk gaarne
doet.

Wij markeren onze noten met letters, opdat
er geen verwarring ontsta tusschen de dezerzijds
geplaatste noten en die welke Ds Steen zelf bij
zijn artikel gaf in cijferverwijzing.

Wij geven dus nu het woord aan Ds Steen.

Veroordeelde Christologie. I.

Nu Dr Waterink zijn artikelenreeks „Hernieuwd Apol-
linarisme?" in dit blad beëindigd heeft, willen wij gaarne
gebruik maken van de toestemming van de Redactie
in enkele artikelen Prof. W. van antwoord te dienen.

Zooals de lezers weten, was door ons in het „Geref.
Theol. Tijdschrift" van Dec. 1933 een artikel geplaatst
„Hernieuwd Apollinarisme", in welk artikel door ons
critiek werd geöfend op de Christologie van Prof.
Dr Waterink. Uitdrukkelijk zeiden we in ons artikel
(bl. 379): „Wij willen dus nu trachten te bewijzen, dat
Prof. W. althans op de punten, waarop blijkens de aan-
gehaalde uitspraken Apoll. door de Kerk is veroordeeld,
de oude dwaling van Apoll. heeft vernieuwd". En op
bl. 378 hadden we gezegd: „Nu is op de Synoden de
Christologie van Apollinaris veroordeeld".

Prof. W. is daarop in „De Reformatie" van 23 Febr.
1934 een serie artikelen begonnen. In het eerste artikel
deelde hij mede, dat hij in deze reeks een thetische uit-
eenzetting van zijn opvatting wenschte te geven. Wel
onthroekt ook niet gansch het thetisch gedeelte, maar
een groot deel wordt toch ingenomen door bestrijding
van opvattingen van Prof. Vollenhoven van Amsterdam,
terwijl na de vakantie — vanaf no. 3 van 19 Oct. 1934 —
Ds Steen werd bestreden A). Wij kunnen helaas niet
schrijven: het artikel van Ds Steen werd bestreden;
want Prof. W. is grootendeels in algemeenheden blijven
hangen, terwijl ook het persoonlijk element niet
altijd van het strikt zakelijk gescheiden werd, doch op
de argumenten, die Ds Steen aanvoerde, werd weinig
of niet ingegaan B).

Dit hopen wij te bewijzen.

Prof. W. heeft zeer weinig uit het artikel van Ds Steen
geciteerd.

Wij behoeven geen citaten te geven, daar alle lezers
van „De Reformatie" de artikelenreeks van Prof. W.
hebben kunnen lezen.

Voor we echter nader op wat Prof. W. schreef ingaan,
moeten we enkele opmerkingen maken.

Wij zullen ons strict beperken tot wat Prof. W. thans
in deze artikelen heeft geschreven. Voor verdere kritiek
op Prof. W.'s opvatting mogen we verwijzen naar een
boek, dat binnenkort bij De Pauw te Culemborg zal
verschijnen D.V. Het is thans ons plan in enkele
artikelen misvattingen door Prof. W.'s reeks gewekt,
weg te nemen of althans te bestrijden.

Zooals we reeds opmerkten is Prof. W. in zijn ant-
woord niet steeds zakelijk gebleven. Ook — het doet
me leed, dat ik het verklaren moet — heeft Prof. W.
een enkele maal gezinspeeld op, ja zelfs iets aange-
haald uit particuliere gesprekken. Wij vertrouwen, dat
Prof. W. dit zelf ook betreurt.

En natuurlijk zullen wij hem daarin niet volgen.

Wel moeten soms sommige dingen scherp belijnd
gezegd worden. Prof. W. moge echter in onze bestrijding
een uiting van belangstelling in zijn arbeid zien. Wij
schatten den arbeid van Prof. W. hoog. Hij heeft inder-
daad op verdienstelijke wijze een probleem aan de orde
gesteld, dat om oplossing roept.

Nu is wat Prof. W. geeft een voorslag. Wanneer
wij dan ook uitspreken, dat Prof. W. in strijd komt
met de Gereformeerde belijdenis, is dit niet als een
verdachtmaking bedoeld. Integendeel. Wij willen gaarne
uitspreken, dat naar onze overtuiging Prof. W. trouw
aan de belijdenis wil zijn.

Omdat nu in dezen voorslag dingen worden uit-
gesproken, die tegen onze belijdenis ingaan, waar-
schuwen wij.

Het lijkt ons het beste, dat we Prof. W. op den voet
volgen.

In het no. van 21 Febr. 1934 beweert Prof. W., dat
wij in onze bestrijding twee methodische fouten hebben
begaan. In de eerste plaats zouden wij zijn uitgegaan
van een apriori van Prof. W.'s opvattingen. Nu be-
weert Prof. W. dat wel, maar hij bewijst het niet.
Ik kan natuurlijk — om te laten zien, dat ik deze
methodische fout niet begaan heb — moeilijk het gan-
sche artikel uit het „Geref. Theol. Tijdschrift" hier over-
nemen. Men zou kunnen zeggen: Dat is niet noodig
ook, want Prof. W. beschuldigt en moet dus het bewijs
leveren. En daarin schiet hij te kort.

Het is waar.

Maar wij willen Prof. W. meer geven dan waarop hij
recht heeft.

Wie het artikel in het „G. T. T." leest zal direct zien,
dat wij Prof. W. zelf hebben laten spreken. De gang van
ons betoog was zoo: Na enkele inleidende opmerkingen
hebben we Apollinaris' standpunt geteekend. Wij hebben
er op gewezen, dat zijn Christologie door de Kerk
is veroordeeld.

Dan hebben we met dit Apollinarisme vergeleken de
opvatting van Prof. W. We hebben zooveel mogelijk de
eigen woorden van Prof. W. gebruikt en bewijspunten
over bewijspunten gegeven, zoodat elk lezer ons kan con-
troleeren.

Ja, zegt Prof. W., maar U hebt in elk geval geen re-
kening gehouden met wat ik de latere jaren schreef,
maar U steeds beroepen op m'n oudere geschriften.

Ook dit is niet juist. Als Prof. W. beweert: „dat
Ds Steen wel rekening houdt met mijn oudere uittatin-
gen, maar niet met die van de laatste drie jaren" dan is
dat onjuist. Het is Prof. W. niet onbekend dat ik
o.m. wel rekening hield met wat hij schreef in „G.
T. T." van Dec. 1932 en Febr. 1933. In mijn artikel heb
ik zelfs deze artikelen van Prof. W. aangehaald!

Nu heb ik inderdaad de te druk van Prof. W.'s boek:
„De Oorsprong en het Wezen der Ziel" geciteerd, terwijl
de 2e druk reeds was verschenen. Dat is dan zeker in
een wetenschappelijke discussie een methode-fout? In-
dien dat zoo is, wel dan heb ik een goeden leermeester
gehad. Want in de artikelen van Prof. W. in het „G.
T. T." (naar aanleiding van welke artikelen ik mijn
artikel schreef) verdedigt hij zich tegen de beschuldiging
van Apollinarisme door Prof. Hoekstra van Kampen
geuit. Prof. Hoekstra beriep zich op Seeberg's leerboek
der Dogmengeschiedenis. Prof. Hoekstra citeerde daar-
in de derde druk van 1923.

Maar als dan Prof. W. antwoordt citeert hij ook See-
berg — de tweede druk! C)

Laat ik echter Prof. W. mogen gerust stellen. Er is
door mij geen methodische fout gemaakt. Ik had n.l. de
1e druk van Prof. W.'s boek reeds ten deele bewerkt,
toen de 2e druk verscheen. Nu heb ik de 2e druk met
de 1e vergeleken en waar er geen belangrijke wijzigin-
gen in voorkomen de bladzijdennummers der 1e druk
in het aangeven der citaten behouden. De wijzigingen
waren te onbelangrijk dan dat het verschil uitmaakte.

Maar... Ds Steen citeert toch steeds wat zes jaar
geleden Prof. W. schreef in de „Gereformeerde School"?
Prof. W. durft schrijven („Ref.", 23 Febr. '34): „Een
van de bijkomstige redenen, waarom ik dan ook in ons
blad niet breder inga op hetgeen Ds Steen schreef, is
deze, dat hij zoowel de eerste als de tweede methodische
fout in zijn bestrijding maakte".

Deze tweede methodische fout is dan, dat Ds Steen
zich steeds beroept op wat Prof. W. in een vroegere
periode heeft geschreven.

Men moet maar durven! Want:

a. In mijn artikel in „G. T. T." heb ik medegedeeld,
welke geschriften van Prof. W. ik gebruikt had. Daar
worden, nadat gewezen is op den strijd tusschen Prof.
Hoekstra en Waterink, waaruit dus blijkt, dat ik Prof.
W.'s antwoord ook gelezen had — en uit dat antwoord
citeer ik later in datzelfde artikel — genoemd de artike-
len in de „Geref. School", 3e en 4e jaargang, het boek
van Prof. W. en de stellingen van het Referaat door Prof.
W. te Utrecht in 1930 gehouden. Ik gaf daar ook aan,
dat de 2e druk van Prof. W.'s boek mij niet onbekend
was.

Men ziet, dat ik zoowel uit den vroegeren als uit
den lateren tijd, ja zelfs uit den allerlaatsten tijd
citeerde.

Neen zegt Prof. W., maar ge hebt in elk geval de